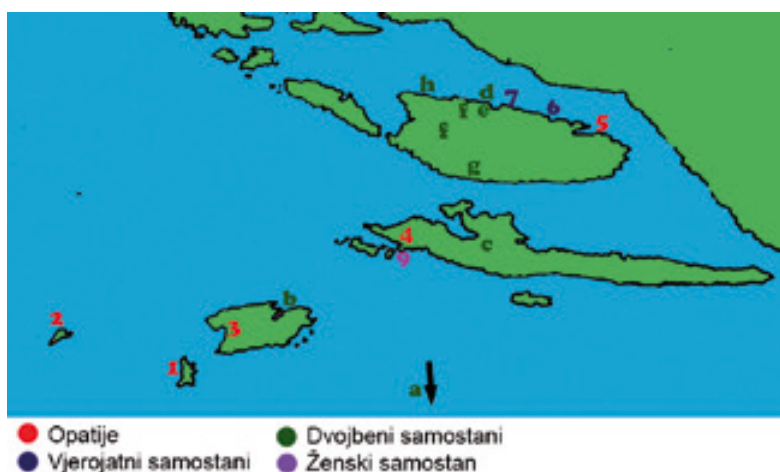

BENEDIKTINSKI SAMOSTANI NA TLU HVARSKE BISKUPIJE

Rad je izvorno napisan za zbornik povodom 350 godina samostana benediktinki u Hvaru, koji nažalost nije objavljen. U njemu se donose podaci o 5 sigurnih samostana na tlu Hvarske biskupije - sv. Silvestra na Biševu, sv. Andrije na Svecu, sv. Nikole u Komiži, sv. Marije u Hvaru i sv. Ivana u Povljima, dva vjerojatna - sv. Stjepana kod Pučišća i sv. Lovre u Lovrečini na Braču, te jedinom ženskom samostanu u Hvaru. Pobrojana su i mjesta gdje se pretpostavljalo da je postojao samostan.

Ključne riječi: benediktinci; Hvarska biskupija; Hvar; Biševo, Svetac; Vis; Brač

Benediktinski samostani na tlu Hvarske biskupije: 1. Sv. Silvestar na Biševu, 2. Sveti Andrija na Svecu; 3. Sv. Nikola u Komiži; 4. Sv. Marija u Hvaru; 5. Sv. Ivan u Povljima; 6. Sv. Stjepan kod Pučišća; 7. Sv. Lovre u Lovrečini; 8. a) Sv. Mihovil na Palagruži; b) sv. Juraj u Visu; c) Sv. Mihovil u Dolu na Hvaru; d) Sv. Marija u Postirima; e) Mirje u Postirima; f) Sv. Jadre kod Donjeg Humca ili sv. Jadre kod Splitske; g) Murvica; h) Sv. Ivan u Sutivanu; 9. Sv. Ivan Krstitelj i Antun Opat u Hvaru

Na području današnje Hvarske biskupije, tj. na otocima Hvaru, Braču i Visu te na pripadajućim manjim otocima, benediktinci su djelovali u više samostana.

Premda je samostanski život na dalmatinskim otocima zabilježen još prije nastanka benediktinskog reda,¹ o ranokršćanskim i ranosrednjovjekovnim samostanima na otocima Hvarske biskupije možemo samo nagađati. U dokumentima se prvi spominje samostan na Biševu 1050. g., ali je moguće da su brački samostani i onaj na Svecu bili stariji od biševskog. Danas sa sigurnošću možemo potvrditi postojanje pet benediktinskih samostana - sv. Silvestra na Biševu, sv. Andrije na Svecu, sv. Nikole u Komiži, sv. Marije u Hvaru te sv. Ivana u Poveljima. Vrlo je vjerojatno da su benediktinci imali samostane sv. Stjepana kod Pučišća i sv. Lovre u Lovrečini na Braču, dok razni izvori i predaja navode još sedam samostana, od kojih su neki mogući, a neki malo vjerojatni.

Od 13. st. benediktince polako potiskuju novonastali prosjački redovi, a više ih ne nalazimo na području Biskupije nakon 15. stoljeća. Zbog oskudnih izvora iz toga vremena, okolnosti nastanka i nestanka benediktinskih samostana uglavnom su nerazriješene. Komiški, svetački i povaljski samostan pravni su život nastavili i nakon benediktinaca, do 19. st., jer su prešli pod komendu. Komenda je isprva bila privremeno povjeravanje ispražnjene opatije susjednom opatu, a kasnije, opadanjem discipline i ugleda monaha, titula komendatarnog opata i dobra samostana dodjeljivali su se biskupijskim svećenicima.

Jedini ženski samostan na tlu biskupije, sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata u Hvaru, nastao je u 17. st., dugo nakon nestanka muških samostana.

Benediktinski red dao je Hvarskoj biskupiji dva biskupa - Luku (1325.-1337., ranije opat sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu) i Lovru Michaelisa (1473.-1486., ranije opat sv. Filipa i Jakova u Veneciji).² Rodom iz Hvarske biskupije bio je i o. Martin Kirigin (Mirca, 1908. - Čokovac, 2001.), koji je 1961. - zajedno s o. Benediktom Celeginom i b. Piom Palijanom - započeo obnovu muškog benediktinskog monaškog života u Hrvatskoj, oživljavanjem samostana sv. Kuzme i Damjana u Čokovcu na Pašmanu.

---

¹ Spominje ih još sv. Jeronim koncem 4. i početkom 5. st., v. Ivan Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I., Split, 1963., 73.

² Lovru Michaelisa nalazimo i na funkcijama opata Sv. Petra Casacalba, Sv. Marije na Košljunu (1436.-1438.) te Sv. Sergija i Bakha na Bojani (1442.-oko 1450.), no ne možemo sa sigurnošću tvrditi da se radi o istoj osobi. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III., 1965., 294, 316 i 352.

1. Sv. Silvestar na Biševu

Godine 1050. splitski svećenik Ivan Grlić (*Cherlico*), sin Gaudijev, dao je o svom trošku sagraditi i posvetiti crkvu sv. Silvestra pape u predjelu zvanom Polje na otoku Biševu (*in insula Buci*). U prisutnosti neretvanskog vladara Berigoja³ Ivan je predao crkvu i samog sebe benediktinskoj opatiji sv. Marije na Tremitima. Tremitska opatija imala je urediti Biševo na isti način kao i ostale svoje manje samostane (*cellae*). U crkvi je i danas uzidan natpis svećenika Ivana, možda upravo osnivača samostana. Već 1145. biševski samostan bio je samostalna zadužbina s vlastitim opatom na čelu. Tada Petar, knez Hvara i Zadra, u pismu zahtijeva od hvarskog župana Guhalisa da ne dozvoli viškom županu Marislavu, ni ikome drugom, uznemiravati monahe i opata.⁴ Godine 1181. papa Aleksandar III. uzima pod svoju zaštitu biševski samostan, te udjeljuje opsežnu povlasticu opatu Ursu i redovnicima. Papa je samostanska dobra i posjede oslobodio i izuzeo od svakog tereta i poreza. Također im je potvrdio vlasništvo nad crkvama sv. Silvestra na Dobriću u Splitu, te sv. Nikole i sv. Mihovila na Visu.⁵ Vojvoda Taranta Manfred uzima 1258. g. biševski samostan - tada pod nazivom sv. Silvestra i Nikole - pod zaštitu napuljskog kralja Konrada i svoju.⁶ Opat Prodan traži 1289. g. od hvarskog kneza i Vijeća da mu se vrte ukradeni sokolovi.⁷ Općina je udovoljila

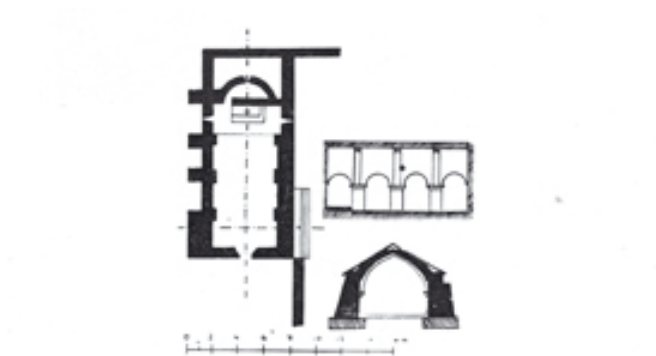
³ Berigoj se u tekstu isprave o predaji Biševa navodi kao *rex*, a u potpisu kao *iudex Marianorum* - Ivan Ostojić (*Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, 1964., 374) ga navodi kao neretvanskog vladara ili zapovjednika neretvanskog brodovlja, a Andrija Vojko Mardešić kao neretvanskog kneza (*Povijesna zrnca o otocima Viškog arhipelaga*, knj. II, Vis, 2001., 22). Joško Kovačić (*Razvoj grada i luke Hvara kao vojnog i pomorskog središta, Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 25, Split, 2012., 30-31) smatra da *Neretvanska (oblast, kneževina ili čak država?) u 11. st. nestaje s povijesne pozornice i pripaja se hrvatskom kraljevstvu, te da su „vladari Primoraca“, među njima i Berigoj, zapravo župani primorske županije sa sjedištem u Klisu.*

⁴ Petar je prije mletačkog osvajanja Hvara i Visa zamijenio svoje zemlje u komiškoj uvali za neke Marislavljeve. Zemlju koju je dobio tom zamjenom kasnije je poklonio biševskoj opatiji, a Marislav ih je pokušao povratiti. Petar u pismu traži da se Marislav ne dira u samostanski posjed već da, ukoliko je nezadovoljan zemljom koju mu je dao, uzme neku drugu u njegovu vlasništvu na otoku Hvaru - *Codex Diplomaticus* (CD) II, 61, v. i Mardešić, II, 24.

⁵ CD II, 173-174; Daniele Farlati, *Hvarski biskupi*, prev. K. Lučin, Split, 2004., 37-40. - Farlati samostan naziva *vrlo poznatim i vrlo bogatim*, a kao razlog povlastice navodi: *Budući da je bila izložena napadima gusara, redovnici su se preselili na obližnji otok na kojem su imali domicilij i hram sv. Nikole, a ovamo prebačena zajednica počela se, napustivši stari naziv, nazivati po sv. Nikoli. Papa je stoga opata i redovnike sv. Silvestra primio pod okrilje i zaštitu svoju i bl. Petra...*

⁶ CD V, 98.

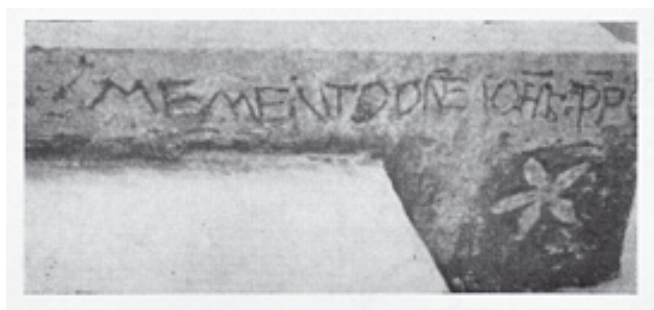
⁷ CD VI, 651. - Sokolarstvo je bilo cijenjeno u srednjem vijeku, a uvježbane sokole koristili su monasi na Biševu i Svecu za lov na ptice. Hvarska komuna je svake godine prvih osam dana

Sv. Silvestar na Biševu - tlocrt i presjeci prema Frani Radiću iz Ostojić, Benediktinci, sv. II.

Današnji izgled crkve na Biševu, iz spasimobisevo.org

Natpis svećenika Ivana iz crkve sv. Silvestra iz Ostojić, Benediktinci, sv. II.

molbi i zabranila daljnje diranje u vlasništvo samostana, koji je pod papinskom zaštitom. Smatra se da je današnja crkva sagrađena u 14. stoljeću.⁸ Nije poznato kada je ovaj samostan potpuno napušten, ali još 1458. g. papa Kalist III. naziva komiški samostan - „samostan sv. Nikole viškog ili sv. Silvestra biševskog, reda sv. Benedikta“.

*Benediktinski opati samostana sv. Silvestra*⁹

Ivan 1145.

Urso 1181.

Desa krajem 12. st.

Silvestar (?) posljednji opat

2. Sv. Andrija na Svecu

Otok Svetac (Sveti Andrija, Sućadrijevac) bio je do 2001. g., kada je umrla njegova posljednja stanovnica,¹⁰ najudaljeniji naseljeni hrvatski otok. Arheološki nalazi ukazuju na život na njemu još u prapovijesti i antici. Na otoku se nalaze ostaci bizantske utvrde, koje predaja pak povezuje s ilirskom kraljicom Teutom (Kraljičin grad).¹¹ Crkva je vjerojatno sagrađena u X.-XI. st., što se zaključuje po nalazu predromaničkog pletera, možda na ruševinama rimske *villae rusticae*.¹² Ne znamo jesu li uz tu crkvu bili od početka povezani benediktinci.¹³ Prvi spomen benediktinskog samostana Sv. Andrije na pučini, po kojem otok nosi ime, sačuvao nam se iz 1229. g., kada mu Splitska Stana oporučno ostavlja 3 perpera.¹⁴ Zatim ga spominju trogirski dokumenti: oporuka Dujma Domiche iz 1264.,¹⁵ spis iz 1289. koji, u vezi s krađom samostanske stoke, spominje monaha

---

travnja stavljala na dražbu zakup sokolova (S. Ljubić, *Statuta et leges... civitatis et insulae Lesinae*, MSHJSM III, Zagrabiae, 1882-3., 377. 202-203), a o sokolarstvu vidi i Rački, *Starine* XXI, 144. - Ostojić, II., 375, bilj. 10.

⁸ Novijim istraživanjima pronađeni su ispod današnje crkve ostaci ranokršćanske iz 6. st., v. Miroslav Katić, Crkva sv. Silvestra na Biševu, *Hrvatska zora* 17/18, Vis, 1997., 12-13.

⁹ Popisi opata prema Ostojić, III., 303-305.

¹⁰ Neven Šerić, *Biserna ogrlica - Pučinski otoci srednjeg Jadrana*, Split, 2006.

¹¹ B. Kirigin - A. Milošević, Svetac, *Arheo* 02/1981., Ljubljana, 45-50.

¹² Cvito Fisković, Spomenici otoka Visa od IX do XIX st., *PPUD* 17/1968., 151

¹³ G. Novak (*Hvar*, 1924., 85) datira nastanak samostana u 9. st., no on u isto vrijeme smješta i nastanak samostana sv. Silvestra na Biševu i sv. Nikole u Komiži, za koje znamo da su iz kasnijeg vremena, tako da je ova tvrdnja upitna.

¹⁴ CD III, 308 (*et sancto Andree de Pelago tre perperis*).

¹⁵ *Trogirski spomenici: Dio I. Zapisci pisarne općine Trogirske*, prepisao i uredio Miho Barada, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 45, Zagreb, 1950.

Ostaci crkve sv. Andrije na Svecu 1960ih, iz Ostojić, Benediktinci, sv. II.

Današnji ostaci sv. Andrije na Svecu, iz damartem.blogspot.com

Budija, te spis iz 1322. koji govori o monahu Sv. Andrije Draganu.¹⁶ Kada je nagodbom splitskog nadbiskupa Dominika i makarskog biskupa Valentina biskupija potonjeg izgubila Omiš, nadbiskup je Valentinu 1347. g. dao u doživotnu komendu samostan sv. Andrije na pučini. Svetac se dakle smatrao sastavnim dijelom Splitske nadbiskupije. Biskupa Valentina je papa Inocent VI. u dva navrata, 1353. i 1356. g., potvrdio opatom sv. Andrije.¹⁷ To možda nije značilo kraj benediktinskog samostana, jer se i kasnije spominju benediktinski opati: Antun de Anglono (1368. kasniji opat sv. Ivana Krstitelja u Trogiru), Stjepan (ranije monah trogirskog samostana), Toma (1433. prešao za opata sv. Nikole u Komiži) i Šimun (1446.). Međutim, nije sigurno da su oni boravili na otoku.¹⁸ Benediktinac je vjerojatno bio duvanjski biskup Mate, koji se 1375. g. spominje kao *possesor et collector* svetačke opatije. Nadalje, 1542. spominje se Mate Bekulić, monah ili pustinjač sv. Andrije, no bez naznake je li pripadao benediktinskom redu. Tadašnji komendator opatije dao je Bekuliću na vječni nivel zemljište u Komiži, uz koje je otprije postojala kuća tih pustinjaka. Predaja bilježi, da su monahe sv. Andrije pobili gusari koji su im opljačkali i porušili crkvu.¹⁹ Posjedi opatije, koji su se osim cijelog Sveca i obližnjeg Brusnika uključivali i zemljišta na Visu, u Trogiru, Splitu, splitskom polju i na Marjanu, došli su pod komendu, a komendatori su obično bili nastanjeni u Splitu.²⁰ Godine 1800. beneficij sv. Andrije pripojen je nadarbini komiškog župnika.²¹ Sama crkva je svakako bila ruševna u 18. st. kada je hvarski franjevac Andrija iz Osora u ljetnim mjesecima misu za pastire i ribare slavio pod šatorom od ribarskih mreža. Biskup Galli je početkom 19. st. zatekao ostatke crkve i naredio da se ona obnovi, no to nije izvršeno, vjerojatno zato što je već bila sagrađena nova crkva sv. Andrije, bliže moru. Nju je 14. listopada 1805. g. blagoslov komiški župnik, kanonik Marin Antun Jakša, uz asistenciju dvojice komiških svećenika: don Mihovila Marinkovića i don Nikole Mardešića.²²

¹⁶ Citira ih Ostojić (II, 384) prema dokumentima iz Lucijeve građe.

¹⁷ Farlati, *Illyricum sacrum*, III, Venetiis, MDCCCLXV., 322; CD XII, 377-379.

¹⁸ Farlati (III) navodi da nakon uprave opata Valentina (1347.-1356.) u samostanu više nije bilo benediktinaca. No to nije sigurno, jer se, kako smo vidjeli, za opata Tomu kaže da je prešao iz svetačkog samostana u Komižu (Ostojić, II., 385, bilj. 10).

¹⁹ Kao dokaz za gusarski napad Milovan Buchberger (*Jabuka, Sveti Andrija i Brusnik - zapisi, ljudi i sjećanja*, Zagreb, 2008., 125) navodi „par kostura na neobičnim mjestima“ koje su 1930-ih pronašli članovi obitelji Zanki, na lokalitetu Polje nedaleko od ostataka samostana.

²⁰ Posljednji komendator opatije sv. Andrije je bio makarski kanonik Grgur Šimić: Ostojić, II., 385.

²¹ Ostojić, II, 385-387, s tamo navedenim izvorima.

²² Priopćio don Ivica Huljev prema jednom dokumentu na talijanskom jeziku koji se nalazi u župnom arhivu u Komiži. V. i Fisković, *Spomenici*, 152-153.

Benediktinski opati samostana sv. Andrije

Antun de Agnonis 1368.-1375.

Mate, biskup duvanjski 1375.-1377.

Stjepan oko 1388.

Toma 1429.-1434.

Šimun 1446. (?)

N. 1467.

3. Sv. Nikola u Komiži

Početak samostana u Komiži stavlja se u 9. st. jer je na natpisu nadvratnika zvonika zabilježena 850. g.²³ i jer je, navodno, na oltaru sv. Nikole bila zabilježena ista godina.²⁴ No, natpis na nadvratniku je puno kasniji od godine koju sugerira, a drugi natpis nije sačuvan. Samostan se prvi put spominje 1264. g. kao *monasterium de Lessa*, a osnovali su ga nešto ranije biševski benediktinci. Uz iste redovnike vezan je i prvi spomen Komiže (*Vaccomeza*) u citiranom pismu kneza Petra iz 1146. godine. Samu crkvu sv. Nikole je - prema predaji i nekim indikacijama iz izvora - posvetio papa Aleksandar III., kada je zbog nevremena prisilno pristao na Visu 1177. godine.²⁵ Crkva je i tada bila vlasništvo benediktinaca s Biševa, kako je vidljivo iz citiranog pisma pape Aleksandra opatu Ursu iz 1181. godine. Razlozi za prelazak biševskih monaha u Komižu nisu poznati; neki to pripisuju strahu od gusara ili Saracena, a neki i prenatrpanosti samostana na Biševu.²⁶ Međutim, ne može se sa sigurnošću reći da je osnutkom komiškog samostana biševski bio napušten. Kako bilo, u dokumentu iz 1258. ime sv. Nikole pridodano je titularu biševskog samostana, a komiški se samostan pod imenom sv. Nikole prvi put spominje 1278. g. (*monasterium sancti Nicolai de Lessa*), kada mu udovica Desa prodaje svoje zemlje.²⁷ Komiški samostan učestalo se

---

²³ Natpis je uklesan u 17. st. - v. Fisković, Spomenici, 76, v. i Ivica Huljev, *Komiške crkve i njihove umjetnine - vodič za samostalno razgledavanje*, Komiža, 2014.

²⁴ Due Lettere dell' Ecc:le D: D: Antonio Caramaneo, e di D: Luca Cuglis sulla Antichità di Lissa, e di Comisa - 1716., Kaptolski arhiv u Hvaru, XV, 14, Skica povijesti Hvara i biskupije od don Kuzme Vučetića.

²⁵ O tome opširnije v. Marin Oreb, Papa Aleksandar III. na Visu, *Adrias* 4-5/1994.-1995., 81-120, posebno poglavlje Posveta crkve sv. Nikole (u Musteru), 101-111.

²⁶ Navodno je na jednoj ploči pisalo „Silvestar Abas Octoginta Monachorum“ - Ostojić, II, 378, bilj. 6.

²⁷ CD, VI, 267.

Muster - opatija sv. Nikole u Komiži

spominje u dokumentima 13. i 14. st.²⁸ Samostan je pripadao hvarskoj i splitskoj biskupiji, kako doznajemo iz parnice vođene 1308. g. - sam samostan je nastao od biševskog, koji je osnovao Splićanin, a imao je posjede i u Splitu. Samostanski opat naziva se u ispravi iz 1365. g. *opatom samostana sv. Nikole na Visu i Sv. Silvestra u Splitu*.²⁹ Broj redovnika se kretao oko 5-6. Opat Polo imao je osobno pravo nošenja mitre i pastirskog štapa na misi i večernjem oficiju, a isto su dobili opat Stancije i njegovi nasljednici, od hvarskog biskupa Grgura Madija 1320. g., uz privolu splitskog nadbiskupa Petra.³⁰ Nakon što je svrgnut opat Radoš, komiški monasi povjerali su 1337. g. izbor novog opata hvarskom biskupu Luki, koji je i sam bio benediktinac, raniji opat sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu. Novi opat trebao je biti „izvrstan redovnik sv. Benedikta i izvrstan starješina“, a pravo

²⁸ CD VI 649-650; VIII, 306-307, 313-314, 549-550, 555-556, 559-560; IX, 91-92, 124-125, 163-164, 562; X, 324-325, 466; XII, 283, 569-571; XIII, 345-347; XIV, 415-416; Novak, *Hvar*, 81-83 - v. i Novak, Otok Vis u srednjem vijeku, *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 3/1954., 106-114.

²⁹ CD XIII, 485.

³⁰ CD VIII, 562; Farlati, *Hvarski biskupi*, 63-64.

izbora potom bi se ponovno vratilo redovnicima.³¹ Samostan je imao i svoju lađu „Sv. Nikola“, čiji je treći dio opat Ivan 1355. g. prodao Stjepanu, sinu Pribanovu iz Hvara.³² Zabilježeno je i to, kako je 1386. g. hvarski biskup Benvenut oprostio opatu Mateju velik dug.³³ Moguće je da je već tada samostan bio pod komendom. Kada je Kaptol 1423. iznajmio samostansku zemlju težaku, on je morao liveć plaćati kaptolu i opatu. Posljednji benediktinski opati - Krizogon, Dujam, Jeronim i Toma - vršili su tu dužnost od 1421. do 1434. g., a monasi se u samostanu spominju do sredine 15. stoljeća. Godine 1458. papa Kalist III. je na prijedlog komendatora, hvarskog biskupa Tome Tomasinija, ukinuo čast opata i samostanske prihode podijelio ravnopravno između biskupa, kaptola i crkve sv. Nikole. Papa Pio II. promijenio je tu odluku, pa je polovica prihoda pripala biskupu i kaptolu, a polovica opatu, koji je te godine bio dominikanac Lorenzo Peranzio iz San Severina. On je po Papinoj odredbi trebao obući benediktinski habit i prilagoditi se benediktinskom načinu života. Papa Pavao II. pokušao je 1465. g. za opata postaviti Valtera, člana premonstratskog reda. No, nastojanja papa za obnovom benediktinske opatije nisu uspjela - iste 1465. g. u trajnu komendu samostan je dobio hvarski biskup Nikola a Crucibus. Umjesto opata-komendatora, dušobrižništvo u crkvi sv. Nikole nadalje će obavljati svjetovni svećenici, koje su plaćali opati. Nakon smrti posljednjeg komendatora, kotorskog biskupa Ivana Antuna Castellija (1780. g.), od 1783. g. opatova polovica prihoda samostana pripala je župskoj crkvi i nadarju Komiže. Smatra se da su komiškog samostanu pripadali i crkve sv. Nikole u viškom Dolu te sv. Vida u Visu.³⁴

Benediktinski opati samostana sv. Nikole

Prodan 1278.-1289.

Stjepan 1308.-1312. (prior Radovan 1308.-1323.)

Radovan 14. st.

Polo prije 1320.

Stancije 1320.-1325. (prepozit Juraj 1323.)

Radoš 1337.

Ivan 1339.-1355.

---

³¹ Farlati, *Hvarski biskupi*, 68-69.

³² CD XII, 283. - G. Novak (Otok Vis, 110) je smatrao da su tom prodajom redovnici uzeli Stjepana za kapetana lađe.

³³ Farlati, *Hvarski biskupi*, 75-76.

³⁴ Ante Piteša, Istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta kod crkve sv. Nikole u Dolu i sv. Marije u Poselju (Velom Selu) na otoku Visu, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 98, 2005., 218.

Juraj de Popedatia 1358.-1380.
Marko 1383.-1386.
Matej 1386.
Marko 1390.
Dujam 1406.-1417.
Martin do oko 1421.
Krševan Šopević Zadranin 1421.-1429.
Dujam 1433.
Elpinasius 1433.
Jeronim Matejev 1434.
Toma 1434.
Lovre Perancije 1462.-1465.
Valter 1465.

4. Sv. Marija u Hvaru

Hvarski se samostan prvi put spominje oko 1219. g., kao moguće mjesto sastanka (*ad monasterium de Lesne*), koje Splitski predlažu Dubrovčanima za rješavanje spora. Kasnije će u dubrovačkom statutu iz 1272. g., u odredbi XLIX. treće knjige biti predviđeno da se sporovi između općina Dubrovnika i Zadra rješavaju na zajedničkom sastanku i zborovanju - po starom običaju - kod Svete Marije od Lesne na otoku Hvaru (*ad s. Mariam de Lesna in insula Farre*).³⁵ Iste godine samostan se spominje u oporuci Trogirana Luke Petrova, koji mu ostavlja 100 libara.³⁶ Iz namirnice, kojom se potvrđuje izvršenje ove oporučne odredbe, do-

---

³⁵ ...*A ako se dogodi da izbije kakav spor između Općine grada Dubrovnika i Općine grada Zadra zbog kojeg bi htjeli održati zajednički stanak i zajedničko zborovanje, po starom se običaju obje strane moraju naći kod Svete Marije Hvarske na otoku Hvaru na zboru i stanku, i tu se moraju pravdati pred sucima jedne i druge strane, a prisegnutih sudaca mora biti koliko s jedne, toliko s druge strane. I koja god je strana došla prije na to mjesto, treba čekati drugu, koja nije došla, punih osam dana. A ona strana koja u dotičnom roku od osam dana ne dođe na spomenuto mjesto, mora izgubiti parnicu, osim ako je po Božjoj volji spriječen. A ona strana koja dođe na to mjesto, mora odrediti svjedoke, ljude iz onoga mjesta, i mora dobiti parnicu...* - Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272., pr. A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić, Dubrovnik, 2002., 225; v. i *Liber statutorum civitatis Ragussi compositus anno 1272.*, ed. V. Bogišić - C. Jireček, Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium IX., Zagrabie, 1904., 75; Nikša Petrić, O sjedištu Hvarske biskupije osnovane 1150. godine, *Kruvenica - List župe sv. Stjepana Hvar* 11/2009., 23.

³⁶ *Trogirski spomenici* I, 357.

Pečat opata sv. Marije od Lesne

Hvarska Bogorodica, 13. st.

znajemo i za jedinog imenom poznatog hvarskog monaha Jerenka (*Gerenicus*).³⁷ Dokument o podlaganju Hvarske komune Mlecima iz 1278. g. locira uz sv. Mariju hvarsku grad koji se treba sagraditi, na mjestu gdje je u drugim vremenima bio (*quod hedifficabunt civitatem quae aliis temporibus fuit apud Sanctam Mariam de Lesna*).³⁸ Godine 1292. u samostanu su stanovali biskup i knez.³⁹ U nagodbi s mletačkim duždem 1311. g. biskup Gabrijel *zadržava sve svoje pravo kao i svoje biskupije na kućama i na vrtu biskupije itd. Sv. Marije u Hvaru*. Crkva se spominje i u oporuci Marije Latićeve od 12. rujna 1326. g.⁴⁰ Crkva sv. Marije neko je vrijeme bila hvarska katedralna crkva, o čemu svjedoče oporuke Lukše Županića iz 1370. g. (*Ecclesiae Sancte Mariae Cathedralis de Phara*), i ona nepoznatog sastavljača od 27. veljače 1405. (*Ecclesie sancte marie chatedrali in ciuitate noua*).⁴¹ Na pečatu biskupa Stjepana Cege iz 1350. g. nalazila se sv. Marija, a ne biskupijski zaštitnik sv. Stjepan I.⁴² Nova crkva sv. Stjepana gradi se uz sv. Mariju oko 1400. g., no sv. Marija će nastaviti postojati uz novu katedralu sve do sredine 16. st. kako nam svjedoče oporuke Hektora Golubinića iz 1467. i Bračke Marine iz 1546. g., a kasnije je transformirana u kapelu katedrale.⁴³ Samostan se u poznatim izvorima nakon 1292. g. više ne spominje. Smatralo se da su hvarski samostan osnovali benediktinci iz Biševa ili Komiže,⁴⁴ te da je hvarski samostan bio ovisan o biševskom ili komiškom, no to su samo nagađanja. Da je hvarski samostan bio, bar neko vrijeme, samostalan, svjedoči nam mjedeni pečat pronađen 1875. g. u Ždrilcima na otoku Marinkovcu pred Hvarom. Na njemu je lik sv. Benedikta i natpis: Pečat opata svete Marije od Lesne na Hvaru (**S/igillum/ Abbatis S/an/c/ta/e Mari/a/e d/e/ Lesina d/e/ Choaro**). Opat je obično bio na čelu samostalnog samostana. Po izradi ovaj su pečat datirali u 14. ili čak 15. st., no drugih

³⁷ Isto, 376.

³⁸ Ljubić, *Statuta et leges*, 377.

³⁹ S. Ljubić, Listine o odnošajih južnoga slavenstva i Mletačke republike, I, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* I., 1868., 150.

⁴⁰ CD IX, 309.

⁴¹ J. Kovačić, Pretpovijest Hvarske katedrale, *Kruvenica* 14/2010., 38-39 - citira oporuku L. Županića (Muzej hvarske baštine, Fond Kasandrić, sv. 51) i oporuku nepoznatog sastavljača (pergamena u arhivu starogradskih dominikanaca, V., 19, b).

⁴² Remigije Bučić, Santa Maria de Lesna - prva stolna crkva hvarska, *VAHD* LII, 1950., 113. - Bučić je pečat vidio na pergameni ... kod jednog prijatelja svećenika. Cegin pečat na dokumentu iz 1373. g. ima sliku biskupa u biskupskom ornatu (CD XIV, 542 - original je u Arhivu franjevačkog samostana u Ljubljani, v. i Ante Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, 1998., 265 i 267, bilj. 20).

⁴³ Isto; Kovačić, Pretpovijest, 39; Bučić, Santa Maria, 121.

⁴⁴ Bučić, Santa Maria, 112; J. Kovačić, *Zapisi o crkvama u Hvaru*, ciklostil, Hvar, 1982., 39.

vijesti o samostanu u ovo vrijeme nemamo. Za sada ostaju nerazriješeni postanak i nestanak ovog samostana - obično se smatra da se ugasio koncem 13. stoljeća.⁴⁵ Samostanskoj crkvi vjerojatno je pripadala ikona Bogorodice Hodegitrije iz 13. st., koja se danas u Hvaru štuje kao Gospa Karmelska, na oltaru koji su 1686. g. podigli braća kanonici Hektorovići.⁴⁶

5. Sv. Ivan Krstitelj u Poveljima

Legenda stavlja početak povaljskog samostana u početak 7. st., kada bi u njemu navodno neko vrijeme boravio sv. Ivan Milostinjar, kasniji aleksandrijski patrijarh. Povaljska pak predaja govori o sv. Ivanu koji je bio brački knez, a potom monah. On je bio pokopan u središtu povaljske crkve, a tijelo mu je kasnije preneseno u Veneciju. Andrija Ciccarelli bilježi kako je taj sv. Ivan obdario samostan velikim posjedom, no nažalost ne znamo vrijeme u kojem bi se sve to događalo.⁴⁷

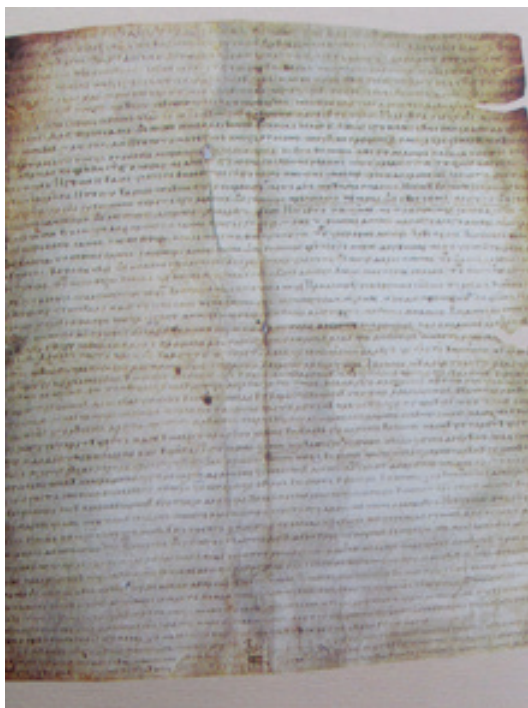
⁴⁵ Frane Bulić, Sigillo dell' abbate di s. Maria de Hvare a Cittavecchia, *BASD* XXIX, 1906., 307; Ostojić, II., 389; Gulin, *Hrvatska crkvena*, 265-266; J. Kovačić, Tri stara hvarska pečata, *PI* 163/1999, 171-172. Izvornik je 2001. g. pronašao Joško Kovačić (v. Razvoj grada, 33, bilj. 78) u zbirci dominikanaca u Starom Gradu gdje je bio izložen uz pogrešnu legendu - *Pečat samostana sv. Marka u Hvaru*. - Konrad von Grünenberg 1486. g. (Krešimir Kužić, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.*, Split, 2013., 367 (izvornik u pdf-u na CD-u, str. 115) u svom putopisu bilježi, kako se u Hvaru nalaze „dva samostana i opatija“ (*zway clöster und ain apptay*), no malo je vjerojatno da su benediktinci još tada bili u Hvaru. Možda je opatija još postojala pod komendom, no za to nemamo potvrde u izvorima.

⁴⁶ Postoji teorija da je ikona došla iz biševskog samostana jer Ivaniševićeva vizitacija spominje u Hvaru Gospinu kapelu „de Buci“, tj. Gospe biševske. Prvi je teoriju iznio Joško Kovačić (*Zapisi*, 39, v. i Sveta Marija od Lisne - Gospa Karmelska /3/, *Život Crkve* 6/1/1989., Hvar, /4-5/), ali je odmah istaknuo, kako je biševska *crkva posvećena sv. Silvestru, pa nije vjerojatno da bi ikona odatle potjecala*. Ovu *krhku* pretpostavku prihvatili su Zoraida Demori Staničić (Two icons of Medieval Hvar, *Hortus artium meduevalium* vol. 2, Zagreb-Motovun, 1996., 44-45), Ivana Prijatelj-Pavičić (*Kroz Marijin ružičnjak*, Split, 1998., 27) te A. V. Mardešić (*Povijesna zrnca* II, 36), koji je čak tvrdio, kako je utvrđeno *mjesto gdje je ova ikona stajala na zidu Crkve svetoga Silvestra na Biševu*, što je netočno - v. Kovačić, Razvoj grada, 321, bilj. 1079. - Možda je uspomena na benediktinsku prisutnost u Hvaru lik sv. Benedikta na kamenom poliptihu negdašnjeg oltara sv. Luke, sada uzidanog kod malih vrata Katedrale, a pripisanog školi Jurja Dalmatinca (Hvaraninu Radmilu Ratkoviću), v. Joško Bracanović, Poliptih sv. Luke i ostali kameni reljefi uz mala vrata, *Kruvenica* 18, 30-32.

⁴⁷ On ovako citira ćirilski natpis: Crikvi jest grob kneza s Braca, postavise/ uzeti brazdu, i da bude Stovaoc gnie, i da zemglie/ ugniu u svetu Carkvu i Opatu Otcu (U crkvi se nalazi grob Ivana, bračkog kneza, koji je postao redovnikom da bi joj služio i toj je svetoj crkvi i njenom opatu ostavio zemljišta), v. Andrija Ciccarelli, *Zapažanja o otoku Braču - Povijesni prikaz Pučišća*, pr. V. Gligo, Supetar, 2008., 45-47.

Opatija sv. Ivana Krstitelja u Povljima, iz mapio.net

Povaljska listina

Samostan je nastao na temeljima ranokršćanske bazilike iz 6. stoljeća.⁴⁸ Smatra se da su benediktinci ostatke rimske *villae rustice* na Žalu adaptirali u podrum i spremište.⁴⁹ Kroničar Vicko Prodić piše, kako su oko 1145. g. povaljski samostan opustošili Omišani.⁵⁰ Kako bilo, najstariji zapis o ovom samostanu uklesan je u kamenu, na Povaljskom pragu. Po sredini praga je uklesan križ, na lijevoj strani stoji: Ja majstor imenom Radonja izradih ova vrata radi Gospodina Boga i da budem dionik u ovoj crkvi (JAZ /'MAI/STR' IME /MI/ RADON-// -JA /S'/ ZDAH' S'JA V/R/ATA /BOGA/ // GOSPODA RADI I DA BUDU /CES/T'NIK /JA SE/J CR/'K /'/VI), a na desnoj strani: Knez Brečko se založi da bude dionik crkve sv. Ivana i dade njoj zemlje po Koncu (CR/'KY SVETAGO IOANA KNE- // -Z' BREČ'KO VLOZI SE BYTI // Č/E/ST'NIK' JEJ I DA ZEMLE U N- // -JU /PO K/ON'CU). Natpis, danas izložen u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, smatra se istovremenim dokumentu iz 1184. godine. Dokument se sačuvao u prijepisu iz 1250. g. na Povaljskoj listini, kartularu povaljskog samostana, koji je najstariji sačuvan hrvatski zapis na ćirilici. Kartular je dao sastaviti povaljski opat Ivan, a ovjerio ga je hvarski javni bilježnik Ivan, kanonik sv. Dujma. Ispravom iz 1184. g. brački knez Brečko potvrdio je samostanu, na

Povaljski prag, iz Hrvatska enciklopedija, sv. 8

⁴⁸ Krstionicu - bazen za uranjanje katakumena - ranokršćanskog kompleksa, narod je smatrao grobom sv. Ivana Povaljskog: v. Ostojić, II, 395.

⁴⁹ Dasen Vrsalović, *Povijest otoka Brača (Brački zbornik 6)*, Supetar, 1968., 112.

⁵⁰ ... *uskoci, tako su ih nazivali, a bili su iz Dalminia, danas Omiša, iskrcali su se na gornji kraj otoka s barkama i brigantinima u predjelu zvanom Povlja, gdje je bila crkva sv. Ivana sa samostanom, utemeljena, kako neki kažu na uspomenu sv. Ivana Milostinjara, patrijarha aleksandrijskog, koji je na tom rečenom mjestu nekoliko godina vršio primjenu pokoru, tako da je njegov svetački život zaslužio divljenje. Ovdje su uskoci napravili veoma velike štete, a po nekima i zapalili mnoge okolne kuće* - V. Prodić, *Kronika otoka Brača* (pr. Josip Posedel), *Legende i kronike*, Split, 1977., 246. - Riceputi u indeksu benediktinskih samostana uz povaljsku opatiju navodi donaciju kralja Krešimira 1072. g., no za to nije pronađena potvrda u izvorima - v. Ostojić, II., 395, bilj. 12.

čelu s opatom Ratkom, dotadašnje posjede. Smatra se da je tada samostan bio obnovljen.⁵¹ Benediktinci su u samostanu boravili do sredine 14. st., a posljednji opat zvao se Benedikt. U međuvremenu je doživio još dva gusarska pustošenja - 1240. i 1292. godine.

Sumnju, da je povaljski samostan doista bio benediktinski, otklanjaju dvije bule pape Eugena IV., koje ga takvim nazivaju. Papa je bulama dao samostanske posjede na raspolaganje hvarskom biskupu Tomi Tomasiniju. Godine 1457. papa Pavao II. pokušao je crkvu sv. Ivana za vječna vremena spojiti s arhiđakonatom hvarske katedrale, dodijelivši je tadašnjem arhiđakonu Lucijanu Kažotiću. Ove papinske odluke odraz su sukoba crkvenih i svjetovnih vlasti oko prava imenovanja komendatornog opata Povalja. Naime, pravo imenovanja povaljskog opata isprva su imali samo potomci dvanaest koljena plemića-utemeljitelja. U 17. i 18. st. to je pravo prešlo na sve bračke plemiće, pa se komendator samostana naziva i bračkim opatom (*abbas Brachiensis*). Nakon što je francuska uprava u Dalmaciji dokinula komendu, opatijska dobra dolaze pod upravu državnih dobara, a od 1828. g. pod Hvarsku biskupiju. Biskupija je posjede prodala na javnoj dražbi težacima 1884. g., a novac dobiven prodajom pridružila je zakladi za odgoj dijecezanskog klera. Samo naselje Povelja formiralo se u 17. i 18. st. oko crkve, koja će s vremenom postati župna, doseljnjem iz okolnih zaselaka te kasnije novih stanovnika koji su izbjegli pred Turcima.⁵²

Benediktinski opati samostana sv. Ivana

Ratko 1184.

Stanimir (?)⁵³ početkom 13. st.

Ivan 1250.

Benedikt do oko 1348.

⁵¹ O Povaljskom pragu i Povaljskoj listini v. Ostojić, I., 356-358; II., 390-392; Isti, Benediktinski samostan u Poveljima na Braču, Život s Crkvom 4-5/V/1939. (Sv. Benedikt i njegovo djelo), 201-204; Isti, *Benediktinska Opatija u Poveljima na Braču*, Split, 1939.; Davor Domančić, Srednji vijek, *Kulturni spomenici otoka Brača (Brački zbornik 4)*, Supetar, 1960., 132-134; Vrsalović, *Povijest*, 112-113. Pregled znanstvenih istraživanja i obilnu literaturu o ovoj problematici donio je Lujo Margetić, Neka pitanja Povaljske listine, *Archaeologia Adriatica* 11/2008., 611-621. Više članaka koji se bave problematikom povijesti mjesta i samostana objavljeni su u *Povaljski zbornik* 1., Povelja, 2007.

⁵² Vrsalović, *Povijest*, 171.

⁵³ Vidi poglavlje o samostanu u Lovrečini.

6. Sv. Stjepan kod Pučišća

Crkva sv. Stjepana Prvomučenika u Stipanskoj luci kod Pučišća nastala je u 11. st. na temeljima ranokršćanske crkve, od 1601. do 1787. g.⁵⁴ uz nju su djelovali augustinci, a danas se koristi kao grobna kapela župe Pučišća. O benediktinskoj prisutnosti znamo iz djela Andrije Ciccarellija.⁵⁵ On citira dva natpisa pučiških opata Nikole i Marina te pronalazak

Sv. Stjepan kod Pučišća, iz Spomenica župe sv. Jeronima Pučišća, Pučišća, 2016.

željeznog opatskog štapa u grobu kojeg je oko 1775. g. slučajno otkopao jedan težak. Godine 1534. izliveno je zvono s likom sv. Benedikta za ovu crkvu, na uspomenu prisutnosti benediktinaca. Nažalost, ni natpisi, ni štap, a ni zvono nisu se sačuvali. Na prisutnost benediktinaca upućuje i toponim Abacija koji se odnosi na crkvi obližnje zemlje, koje su joj nekoć pripadale. Prema predaji crkvi sv. Stjepana pripadala je i crkva sv. Mihovila na brdu Čad kod Pučišća.⁵⁶ Smatra se da je napuštena nakon napada gusara u 13. stoljeću, a obnovljena je 1411. - župnik Straževnika, koji je stolovao uz tamošnju crkvu sv. Jurja, nosio je titulu župnika sv. Stjepana.⁵⁷

Benediktinski opati samostana sv. Stjepana

Nikola

Marin

⁵⁴ Augustinci su vjerojatno napustili samostan kada je 1787. ukinuta dalmatinska kongregacija (Joško Kovačić, Župa Sućuraj na Hvaru, *Služba Božja* 39/1999., 28), a prema dogovoru prilikom ustupanja crkve augustincima 1601. g., nakon odlaska redovnika vraćena je župnoj crkvi 1791. g. - v. BAH, kut. 704, 1947., 1015/47, Župa Pučišća, 2 (između br. 901 i 1100 u ovoj kutiji nalaze se povijesti pojedinih župa, koje su župnici sastavili na zahtjev biskupa Pušića; autor teksta bi, dakle, mogao biti tadašnji župnik don Frane Krstinić); Radoslav Bužančić, Srednjovjekovna pregradnja crkve sv. Stjepana u Pučišćima, *PPUD* 38, 1999-2000., 110.

⁵⁵ Ciccarelli, *Zapažanja*, 42-43.

⁵⁶ Ostojić, II., 399-400; Bužančić, Srednjovjekovna pregradnja, 107-128 (vidi i Vanja Kovačić, Ranokršćanska crkva u Stipanskoj luci kod Pučišća, *PPUD* 38, 1999-2000. 89-105).

⁵⁷ *Spomenica župe sv. Jeronima Pučišća (1566.-2016.)*, Pučišća, 2016., 23, 293-296

7. Sv. Lovre u Lovrečini

Vicko Prodić u svojoj kronici piše: *Drugi veoma velik* (samostan, op. p.) *u uvali Lovrečina zadesila je ista sudbina* (zapalili su ga Neretvani).⁵⁸ Andrija Ciccarelli pak bilježi, kako je samostan svakako bio benediktinski.⁵⁹ U uvali su pronađeni brojni ranokršćanski ostaci i ruševine crkve iz 5. ili 6. stoljeća. Stotinjak metara istočno od nje pronađeni su i ostaci crkve iz 11. stoljeća.⁶⁰

Lovrečina

Ime uvale, kao i lokaliteta Stobreč na njenoj zapadnoj strani ukazuje da je crkva bila posvećena sv. Lovri mučeniku.⁶¹ Moguće je da je ovaj samostan spomenut u zaglavku Povaljske listine: *Se by na d'n s(ve)tago Stepana na Vrečinu*.⁶² To dozvoljava i mogućnost da je opat Stanimir, koji se u nastavku spominje, bio opat samostana sv. Lovre. No on se obično ubraja među povaljske opate. I toponimi Opatja Spila (ili Opatji Red) na brdu Dubčac jugoistočno od ostataka crkve te Benedija, nastavak uvale prema unutrašnjosti otoka, upućuju na vjerojatnu pri-

⁵⁸ Prodić, Kronika, 238.

⁵⁹ Ciccarelli, *Zapažanja*, 42.

⁶⁰ Buzančić, *Srednjovjekovna pregradnja*, 114-115, bilj. 18.

⁶¹ Joško Kovačić (Bilješka o dvjema *!/?!* ranokršćanskim crkvama na Braču, *Bračka Crkva* 1/42/1999., 11) donosi mogućnost da je crkva u Lovrečini bila posvećena sv. Stjepanu, pozivajući se na dokument iz Biskupskog arhiva u Hvaru (Processi civili 1528-1599, 269) koji je sastavljen *ispred crkve sv. Stjepana u Lovrečini na otoku Braču (ante ecclesiam .s. stephani in louracina insule Brachie)*. U prilog tome navodi se i Valierov spomen ruševne crkve sv. Stjepana na dolesko-postirskom području, te dan sv. Stjepana na koji su se u Lovrečini sastali predstavnici bračke vlasti kako bi potvrdili neke posjede povaljskoj opatiji. Kovačić ostavlja mogućnost da je crkva bila posvećena i sv. Stjepanu i sv. Lovri, jer su se ta dva đakona-mučenika često povezivala u ranokršćanskom kultu.

⁶² Valentin Putanec (Tekstološki i jezični problemi u Povaljskom kartularu (1184-1250), *Slovo* 14/1964., 101-109) je formulaciju *na Vrečinu* čitao kao *na V. Re. Č i Nu.*, što bi po njemu označavalo 1250. g., dakle ne mjesto, nego dataciju sastavljanja listine, usp. Margetić, *Neka pitanja*, 613.

sutnost benediktinskih monaha. Uz Spilu, koja je bila uređena kao pustinjački stan, vezana je legenda o opatu Ivanu i njegovoj sestri pokornici koja je stanovala u drugoj, obližnjoj špilji.⁶³

Benediktinski opati samostana sv. Lovre

Ivan (?)

Stanimir (?) početkom 13. st.

8. Nepotvrđeni samostani

a) Sv. Mihovil na Palagruži. -

Palagruža se nalazi na drevnom pomorskom putu koji vodi od Monte Gargana preko Tremita dalje za Dalmaciju i Veneciju, a crkva na njoj je bila posvećena sv. Mihovilu. Kako je to karakteristično benediktinski titular, pokušavalo se dokazati postojanje benediktinskog samostana na ovom otoku. No prvi spomeni crkve vezani su uz hvarskog biskupa Petra Ribolija, koji 1774. dozvoljava komiškome kapelanu slaviti misu za ribare „u kapeli sagrađenoj pred više godina“ (*Capella gia anni erretta*), a 1777. g. zabranjuje misiti u njoj, jer joj nedostaju vratnice. Ta crkva je bila zapuštena, a kasnije je sagrađena nova s istim titularom, koju je blagoslovio 1879. g. hvarski biskup dr. Andrija Ilijić. Ona je nastradala u bombardiranju 1915. godine. Dakle, na otoku su bile dvije crkve sv. Mihovila: jedna zabilježena u 18., a druga iz 19. stoljeću.⁶⁴ Sir Richard Burton zabilježio je 1879. g. da su kapelu sagradili

Sv. Mihovil na Palagruži, 1912., iz A.V. Mardešić, Povijesna zrnca o otocima viškog arhipelaga I, Komiža, 1993.

⁶³ V. Ostojić, II., 400-401.

⁶⁴ Novija arheološka istraživanja pretpostavljaju da je starija crkva izgrađena još u 9. stoljeću. Vedran Barbarić (Rimski svjetionik i stara crkva sv. Mihovila na Palagruži, *VAHD* 110-2, 2017., 615-635) smatra je stara crkva sv. Mihovila bila na lokalitetu Salamandrija. Crkva bi nastala na ostacima rimske utvrde-svjetionika, adaptacijom ostataka utvrde. Taj je lokalitet stare crkve potvrđen 2. austrijskom vojnom izmjerom 1851.-1854. godine. Međutim, i Barbarić odbacuje mogućnost samostana na Palagruži, ali dozvoljava da su uz crkvu povremeno

Mlečani, nakon što su očistili Jadran od gusara,⁶⁵ što također, ako je točno, ne ide u prilog postojanju benediktinskog samostana. Malo je vjerojatno, da bi benediktinci sagradili samostan na ovom malom i pustom otoku.⁶⁶

b) Sv. Juraj u Visu.

- O postojanju samostana sv. Jurja u Visu govori bilježnički spis iz Zadra, kojim je izvjesni Mikša prodao vinograd na otoku Visu *pod selom kod imanja samostana sv. Jurja na istom otoku (sub casale... jura monasterii sancti Georgii insulae eiusdem)*.⁶⁷

Lokalna predaja govori o samostanu benediktinaca u predjelu Kut, no crkvice sv. Jurja nalazi se na

Sv. Juraj u Visu

poluotočiću na istočnoj strani ulaza u višku luku, koja se po njoj i prozvala Luka sv. Jurja. Smatra se da je crkvice sagrađena u 14. st., u 15. st. uz nju su dobili dozvolu stanovati pustinjaci - franjevci trećoredci, u 16. st. već je bila trošna, a kasnije je

boravili svećenici-asketi, koji su mogli uz to održavati i svjetlosnu signalizaciju za brodove.

⁶⁵ Barbarić (isto, 631) smatra da je crkva nastala nakon oslobođenja Barija i Taranta od Saracena krajem 9. st., kada su se ponovno stekli uvjeti intenzivne plovidbe Jadranom, pa je obnovljena i hodočasnička ruta sv. Mihovilu u Monte Sant' Angelo na Garganu, što se donekle poklapa sa Burtonovom pretpostavkom.

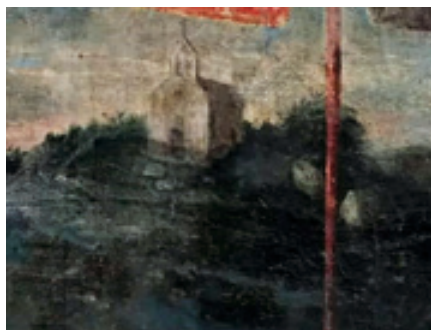
⁶⁶ Ostojić, II., 390; Nikša Petrić, Palagruža (Pelagosa) - arheološki most Jadrana, *Arheološki pregled* 17/1975, 171-173; J. Kovačić, Palagruža od 12. do 20. stoljeća, *PPOH X/1998.*, 39-47; Branko Kirigin, *Palagruža - Diomedov otok*, Split, 2012., 98-107. - Remigije Bučić (Santa Maria, 112) navodi: *Benediktinci, dolazeći iz Italije preko mora, na putu za istočnu obalu Jadranskoga mora, osnovali su svoje samostane na otočju Tremiti, na Palagruži, na Sv. Andriji, Biševu i Visu, otkle ih je put za kopno vodio preko Hvara i Brača* - no ne navodi odakle mu taj podatak. Tezu o postojanju samostana, kao i ranokršćanske monaške zajednice koja bi mu prethodila, branio je A. V. Mardešić (*Povijesna zrnca o otocima Viškog arhipelaga*, knj. I, Vis, 1993., 40-72; *Monaške zajednice na Palagruži, Palagruža - jadranski dragulj*, Split-Kaštela, 1996., 45-49).

⁶⁷ Ostojić, II., 383.

više puta popravljana.⁶⁸ Na prisutnost benediktinaca upućivao bi i predio nazvan Patija na zapadnoj strani uvale, ali to se vjerojatno odnosi na posjed komiških benediktinaca koji se u popisu posjeda komiške opatije naziva 1671. *Oppattia*.⁶⁹ Sigurno je da 1264. g. na Visu nije postojao drugi samostan osim komiškog,⁷⁰ a poslije te godine nije zabilježeno podizanje novih benediktinskih samostana u Dalmaciji. Drugih podataka o samostanu u današnjem Visu nema.

c) Sv. Mihovil u Dolu na Hvaru.

- Današnja crkva sv. Mihovila u hvarskom Dolu, na brežuljku između dva odlomka mjesta, sagrađena je koncem 19. st. na mjestu starije, vjerojatno predromaničke ili romaničke. Malo je vjerojatno da su benediktinci tu imali samostan, no izgledno je da su oni dali podignuti prvotnu crkvu, spomenutu još u Hvarskom statutu 1331. godine. Na to upućuje sam titular, darovnica biskupskim benediktincima iz 1226. te činjenica što su nadarbenika ove crkve u 15. i 16. st. birali naslovni opati samostana sv. Nikole u Komiži.⁷¹

Stara crkva sv. Mihovila u Dolu, prikaz na oltarnoj pali sv. Ruzarija iz konca 16. st.

d) Sv. Marija u Postirima - Vicko Prodić je zabilježio: *...u uvali Postira blizu grada Škripa ... (Neretvani, op. p.) su zapalili jedan samostan bogat mozaici-*

⁶⁸ Fisković, Spomenici, 96-97. - Crkva je nakon Drugog svjetskog rata bila nedostupna i zapuštena, a obnovi se pristupilo krajem 1990ih. Tom su prigodom u njoj nađeni starokršćanski i srednjovjekovni elementi, što je pomaklo datum njezine prvotne izgradnje, Ivo Vojnović, Vis - crkva sv. Jurja, *Hrvatska zora* 23/VII, 1999., 6-9.

⁶⁹ Ostojić, II., 384; Farlati, III., 12-14. - A. V. Mardešić (*Povijesna zrnca* II, 51-53), citirajući V. Biličića (O mogućnostima ranokršćanskih nalaza na otoku Visu, *Hrvatska zora* 7/IV, 1994., 12) smatrao je da su na Patiji nekoć stanovali bazilijanci, interpretirajući tako natpis na znaku sa jedne kuće. Također je smatrao da je iz bazilijanskog samostana potjecala slika u crkvi sv. Jurja za koju biskup Nikola Jurjević 1637. navodi da je stara, naslikana na grčki način. Međutim, ti su dokazi neuvjerljivi.

⁷⁰ Te godine oporučno se ostavlja novčani legat viškom samostanu (*monasterio de Lessa*) - da je tada postojalo na otoku više samostana bio bi naznačen i njegov titular - *Trogirski spomenici* I, 48; Ostojić II, 384.

⁷¹ Joško Kovačić, Župa Dol na otoku Hvaru, *Služba Božja* 2/1997., 120, 124-125, bilj. 5, 25-27.

ma, čiji se ostaci još vide.⁷² Ciccarelli navodi da je to bio benediktinski samostan posvećen sv. Mariji, a u njegovo doba, tj. oko 1800., na mjestu samostana nalazile su se kuće obitelji Dominis i Matulić te istočni dio dvorišta obitelji Michieli.⁷³ Bilježi i to, da je od nekih staraca čuo kako je samostan na mjestu župske crkve sv. Ivana Krstitelja imao crkvicu s hospicijem. Beneficij sv. Marije postirske pripadao je katedralnom kaptolu u Splitu. Ostojić nagađa da je možda u Postirima bio posjed benediktinskog samostana sv. Petra u Selu u Poljicima, kojeg je - kuću i veliko zemljište - kupio monah Petar Splićanin, te da su se možda benediktinci ovdje sklonili kada su Mongoli opustošili opatiju u Selu.⁷⁴

e) Mirje nad Postirima - Samostan nepoznatog titulara, na lokalitetu Mirje na Brigu nad Postirima, nalazi se u Ciccarellijevom popisu bračkih benediktinskih samostana.⁷⁵ On je na tom mjestu vidio visok zid građen vapnom, i na istoku od njega tragove zida i mnogo tijesnih ćelija, kakve su običavali graditi monasi. No, još dok ih je on razgledao, jedan je težak uklanjao te ostatke sadeći vinograd. Ruševine se još nalaze na tom mjestu, a pronađeno je i nekoliko antičkih arhitektonskih fragmenata. Malo je vjerojatno da bi na području Postira istovremeno postojala dva samostana, možda je na Mirju bila eremitaža, kakvih je bilo mnogo po otoku Braču.⁷⁶

f) Sv. Jadre kod Donjeg Humca ili sv. Jadre kod Splitske - Samostan sv. Andrije između Nerežišća i Donjeg Humca Ciccarelli je na svoj popis dodao prema kronici Vicka Prodića i opisu Petra Dominisa.⁷⁷ Dominis svjedoči, da su 1678.

⁷² Prodić, Kronika, 237.

⁷³ Ciccarelli, *Zapažanja*, 42; Ostojić, II., 402.

⁷⁴ Ostojić, II., 401-403.

⁷⁵ Ciccarelli, *Zapažanja*, 42.

⁷⁶ Ostojić, II., 403.

⁷⁷ Ostojić, II., 403 - citira Ciccarellijev rukopis *Memorie degli antichi Romitori e Monasterii nell'isola della Brazza* u Župskom arhivu u Pučišćima. Nažalost, iz toga spisa danas nedostaje upravo prvih osam stranica, na kojima se nalazio opis benediktinskih samostana na Braču. - Spis na 56 listova „L'idea della Brazza“ iz 1706. Petra Dominisa iz Pučišća pronašao je Ciccarelli kod piščeva baštinka Nikole Tommasea p. Ivana u Postirima. Kasnije se čuvao u knjižnici zadarske gimnazije, a nakon Drugog svjetskog rata je nestao. Prema njegovu djelu Andre Jutronić (Petar Dominis o zakopanom bračkom blagu, *Slobodna Dalmacija*, 2. 10. 1954. - hvala Jurju Trutaniću koji me upozorio na ovaj članak) piše: *Oko osam milja dalje (od crkve sv. Jurja u Sutivanu, op.p.) dizao se zvonik sa zidovima porušene crkve sv. Andrije. Nalazili su se ostaci lijepih cisterna. brojni grobovi i podovi sa mozaikom. Nađeno je dosta starog zlatnog i srebrnog novca. Sve je to pobuđivalo opravdanu sumnju, da na tim mjestima*

g. dio ostataka crkve, lukova, svodova i podzemnih prostorija porušili *mahniti kopači blaga*. Po ustaljenom mišljenju ostaci crkve na lokalitetu sv. Jadre potječu iz 14. st., premda se smatra da je nastala na antičkim temeljima.⁷⁸ Moguće je, da je crkva ranokršćanska. Na to upućuju njen titular sv. Andrija - tipičan za rano kršćanstvo, smještaj u ravnici - neuobičajen

Sv. Jadre kod Splitske

za srednji vijek, veličina crkve, unutarnja fina ožbuka i mrvljena opeka u vezivu zida. U tom slučaju bi podzemne prostorije, koje spominje Dominis, mogle biti ranokršćanske presvođene grobnice.⁷⁹ Do crkve se naziru i ostaci zgrade, pa postojanje samostana nije isključeno. Uz cestu od Splitske prema Škripu nalaze se ostaci još jedne crkve sv. Jadre. Radi se o ranokršćanskoj longitudinalnoj jednobrodnoj bazilici. S tom crkvom bile su povezane i druge zgrade, pa je moguće da je na njenom mjestu bio samostan, a predaja bi kasnije, zbog istog imena, poistovjetila ranokršćanski samostan sa drugom crkvom istog titulara. Ni jedna crkva sv. Jadre nije arheološki istražena, a samo bi istraživanja mogla potvrditi postojanje samostana uz ove crkve.

g) Murvica - Ciccarelli je smještao benediktinski samostan i na južnu stranu Brača, kod današnje Murvice.⁸⁰ Premda je oko Murvice bilo dosta muških i ženskih eremitaža, od kojih su neke preživjele i do sredine 20. st., nijedna se do sada ne može povezati s benediktincima. Sustjepanska opatija kod Splita imala je jedan posjed kod Murvice na Braču, no to se ne odnosi na današnju Murvicu, već na lokalitet kod Miraca na sjevernoj strani otoka.⁸¹

---

ima zakopanog blaga. Stoga nije nikakvo naročito čudo, da se našlo promućurnih ljudi, koji su pokušali da se brzo obogate. Dominis veli, da su 1678. godine ove ruševine bile nemilice prekopavane od površine do dna. Međutim nam ne priča - iako se to događalo za njegova života - što su kopači našli i da li su na ista naišli, a to nas bez dvojbe interesira.

⁷⁸ Domančić, *Kulturni spomenici*, 97-98; Kristina Jelinčić, *Topografija rustičnih vila na otoku Braču*, magistarski rad, mentor prof. dr. sc. Robert Matijašić, Zagreb, 2005., 42, 73.

⁷⁹ Ovu je teoriju iznio Joško Kovačić (Bilješka o dvjema, 11).

⁸⁰ Ciccarelli, *Zapažanja*, 42.

⁸¹ Ostojčić, II., 404-405.

h) Sv. Ivan u Sutivanu - Ostatke ranokršćanske crkve, pronađene 1933. g. na lokalitetu Mostir u Sutivanu, neki su pokušavali pripisati benediktincima. Crkvi sv. Ivana u Sutivanu splitski je prior Petar poklonio krajem 8. ili vjerojatnije u 11. st. sve zemlje oko nje, dokle se mogao čuti glas pijevca, a crkva je kasnije - zajedno s onom sv. Marije u Postirima - pripala beneficiju sv. Ivana *in Fonte* u Splitu. Taj se nekad nazivao i opatijom, no nije dokazana veza s benediktincima.⁸²

9. Ženski samostan sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata u Hvaru.⁸³

U lipnju 2014. obilježena je 350. obljetnica otkad je biskup Vicko Milani iz samostana sv. Margarite u Pagu doveo u Hvar tri benediktinke, čime je započeo život samostana sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata.

No, imovinsko-pravni „život“ samostana započeo je 134 godine ranije, kada je 22. siječnja 1530. g. Antun Mikšić (de Nicolinis) ostavio 1000 dukata za gradnju samostana koludrica u Hvaru. Samostan je trebao biti posvećen sv. Antunu opatu. Neki autori nagađaju da je želja za osnivanjem ženskog samostana u gradu postojala još od 15. st., no Mikšićeva oporuka je najstariji sačuvani zapis te želje. Dana 12. ožujka 1534. papa Pavao III. izdao je dozvolu za osnutak samostana, prema kojoj su redovnice mogle biti jedino zakonite kćeri plemića. Opaticu bi birale svake tri godine, a ista je sestra na tu funkciju mogla biti izabrana tek nakon tri naredna mandata. Pravo primanja novih redovnica, potvrde izbora opatice, biranja samostanskih skrbnika - prokuratora, te samostanskoga kapelana, pripadalo je Velikom vijeću Hvarske komune.

Povjerenici Velikog vijeća - pjesnik Hanibal Lucić i Jerolim Bartučević

⁸² Ostojić, II., 404.

⁸³ Ovo poglavlje nije bilo pripremljeno za zbornik o samostanu, jer je u istom trebao biti tekst Joška Kovačića o povijesti crkve i samostana. Podaci iz toga teksta uglavnom su korišteni u izradi ovog sažetog prikaza koji je bio objavljen pod naslovom „350 godina benediktinskog samostana sv. Ivana Krstitelja i Antuna Opata“ povodom obljetnice u hvarskom župnom listu *Kruvenica* br. 28, travanj 2014., 8-12. Kovačić je o crkvi i samostanu pisao i u knjizi *Zapisi o crkvama u Hvaru*, 101-123 (ispravci i dopune u knjizi *Iz hvarske kulturne baštine*, 210-212), te u članku Gradnja i opremanje samostana i crkve benediktinki u Hvaru, *Grada i prilozima za povijest Dalmacije* 15, Split, 1999., 35-92. Kovačićev tekst bit će, vjerojatno, objavljen u novom izdanju *Zapisa u crkvama*. Još su korišteni radovi Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, II., 410-415; Novak, *Hvar kroz stoljeća*. Za zbornik je bio priređen još i članak Mirjane Kolumbić Jedinstvena čipka od niti agave hvarskih benediktinki, kasnije objavljen u *PPOH XIII/2017.*, 197-216. - Povodom obljetnice bila je u muzeju samostana postavljena izložba s kratkim povijesnim prikazom, te fotografijama iz fotoarhive samostana, u suradnji s Muzejom hvarske baštine.

Početak gradnje samostana benediktinki na Dolcu, crtež perom iz 17. st., Arhiv benediktinki Hvar, VIII.a, 7.

Natpis iz na južnom zidu započetog samostana na Dolcu

Crkva i samostan sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata u Hvaru

kupuju 1539. g. dva vrta na Dolcu za gradnju samostana. No, već 1542. g. hvarski knez zabranjuje gradnju samostana - uvjet za nastavak radova bila je dozvola državnih vlasti Mletačke republike. Radovi su konačno nastavljeni 1567. g., o čemu svjedoči natpis na današnjoj trgovini na Dolcu:

SACRARVM VIRGIN-
VM CLAVSTRI / HVIVS
STRVCTVRAM PHARIAE
/ NOBILITAS ALIQVOT
ANTE AN / NIS AERE SVO
INCHOATAM DE / INDE IN-

TERMISSAM ALOISIO / PRIOLO PRAETORE PROSEQVEN / DAM CVRA-
VIT .M.D.LXVII (Posvećenih djevica samostana/ ovu gradnju hvarsko/ plemstvo pred nekoliko go/dina započe svojim novcem, za/tim je prekinu, Alvise/ Priuli knez da se nas/tavi pobrinuo se 1567. g.)

Nad natpisom je stajao, vjerojatno, knežev grb, koji je kasnije otučen. Turski napad na Hvar 1571. g. konačno je prekinuo gradnju samostana na Dolcu - ženski samostan izvan gradskih zidina predstavljao je velik sigurnosni rizik.

U veljači 1590. (ili 1591.) kanonik Nikola Golubinić (Colombini) ostavlja sklop kuća u Grodi između crkava Duha Svetoga i sv. Ivana za gradnju samostana sv. Ivana Krstitelja. Sklop je u posjed prokuratora samostana došao 1619., ali gradnja samostana nikada nije bila dovršena. Crkvu sv. Ivana vjerojatno su dali sagraditi plemići Golubinići koncem 15. ili u prvoj polovici 16. stoljeća. Prvi spomen joj je u ostavštini Kate p. Mariana de Petrisa iz 1553. godine. Vizitacije, od Valierove nadalje, redovito je bilježe zapuštenom, bez dolične opreme. Nakon smrti zadnjeg rektora crkve primicerija Ivana Antuna Barbića 1778. g., pripojio je biskup Petar Riboli nadarbinu sv. Ivana nadarju vrbovačkog župnika. Sama crkva je u 19. st. davana u najam privatnicima, a uglavnom je služila kao skladište. Uslijed urušavanja susjedne kuće vl. Zaninović 2014. g. srušen je i južni dio svoda sv. Ivana. Otada traje obnova crkve, koja bi uskoro trebala biti dovršena.⁸⁴

⁸⁴ Joško Kovačić, Sv. Ivan Krstitelj u Gradu, *Kruvenica* 40, travanj 2017., 19-21; v. i Iva Paduan,

Istovremeno s gradnjom samostana sv. Ivana, započinje i gradnja samostana sv. Antuna opata na ostavštini Julije, udovice Antuna, sina Hanibala Lucića, a unuke Petra Hektorovića. Ona je svoje veliko imanje benediktinkama ostavila oporukom od 22. studenog 1591. godine.

Kao izaslanik Velikog vijeća u Veneciji oko izgradnje samostana benediktinki nastojao je 1623. g. književnik Marin Gazarović, o čemu sam svjedoči u uvodu „Murata Gusara“: *Nahodeći se Vašega plemstva i gospodstva poklisar pred privedrim i visoko uzvišenim duždom bnetaškim, a toj radi dviju mojstiri koludric naših, koje se imaju zatvoriti u svetom redu blaženoga i svetoga Benedikta, jedan u kući pokojnoga Hanibala Lucija, ureh i čast našega grada, koju pokojna gospoja Julija, vladika gosp. Antonija ostavi...da se u nje velikoj i lipoj polači sridu grada ima učiniti mojstir koludric, ostavivši jin tolikoje bašćin i (4) kuć sve šta ostavaše nje dobar, o čemu će moći obilato živiti i Bogu hvaliti; tolikoje poštovani i vele časni gospodin don Nikula Golubinić, kanonik i vlastelin naš, ljubeno ostavi sve kuće meu Svetim Ivanom i Svetim Duhom, da se ondi drugi mojstir sagradi, komu ostavi svoje bašćine, da i one mogu onda zatvorene skupa živiti i Boga moliti, kako u njihovih najzadnjih odlukah se vidi i u ono vrime, moja gospodo, u ko se ovdika nahodim... dajući vam na znanje, da ova naša prisvitla, vedra, visoka i svake milošće puna gospoda dopuštali nam su sagraditi mojstire gor rečene, jedan pod imenom svetoga Antonija, drugi pod imenom svetoga Ivana reda gor rečenoga dopuščajući da mogu prosto naše koludrice uživati sva dobra ostavljena njim...*⁸⁵

U siječnju 1624. ušla je u splitski samostan Sv. Arnira Jelina, kći Antuna Fazanića, dok se ne dovrši hvarski samostan, a 1652. g. bila je odobrena molba za dovođenje dviju koludrica iz Raba. Godine 1647. bio je predviđen dolazak splitskih koludrica u hvarski samostan, zbog opasnosti od napada Turaka na Split. No, ništa navedeno nije urodilo plodom.

Biskup Vicko Milani zatiče 1658. g. dovršenu i opremljenu samostansku crkvu. Iste je godine poslao molbu Papi da dozvoli dovođenje redovnica iz jednog dalmatinskog samostana u Hvar. Molbi je udovoljeno, a odabran je samostan sv. Margarite u Pagu. Redovnice Vičenca (Vinka) Bilinić i Skolastika Kalunić te novakinja Marta Maršić u veljači 1660. pismeno su se suglasile s prijelazom u Hvar. Konačno, u lipnju 1664. biskup Milani osobno je hvarskom galijom otišao na Pag i doveo koludrice u Hvar. Prvom opaticom postala je majka Bilinić.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na reljefu lunete s portala crkve sv. Ivana, *Kruvenica* 43, prosinac 2017., 34-35.

⁸⁵ Novak, *Hvar kroz stoljeća*, 143.

Sporazumom deputata Velikog vijeća i Pučke kongrege iz 1668. g. legati Lucića i Golubinića spojeni su u jedan, pa otad samostan nosi ime sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata. Sporazum je nadalje oduzeo Velikom vijeću pravo biranja opatica i upravljanja samostanskim dobrima - ostalo mu je samo pravo biranja prokuratora. Jedna trećina koludrica mogle su biti pučanke (to je dozvolio još mletački senat dekretom iz 1651.), a ostale su morale biti plemkinje. Dogovoreno je, kako se nove redovnice neće dovoditi dok tri redovnice s Paga ne umru i ne zarede se dvije plemkinje i jedna pučanka.

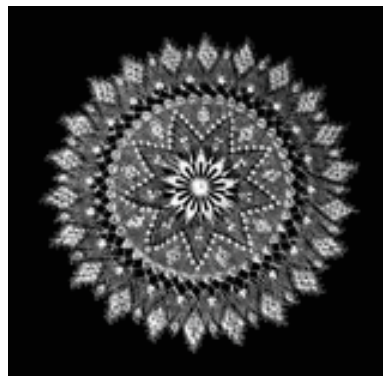
Već 29. rujna 1664. u samostan se prima 12-godišnja Katarina Vinkova Dimitri, a, prema svjedočanstvu biskupa Ivana Andreisa, prve koludrice obučene su 1667. (ili 1668.). Prva Hvarka koja je položila vječne zavjete, bila je s. Mihaela (krsnim imenom Antonija) Zečić (Leporini) 28. prosinca 1674. godine. Ona je ostala jedina zavjetovana i do 1677. g., kada biskup Andreis traži dozvolu da dovede iz nekog drugog samostana dvije redovnice jer su one iz Paga već ostarjele, pa nema tko poučavati novakinje. Ne zna se je li to i izvršeno. Godine 1687. u samostanu su Mihaela Zečić, opatica, Magdalena Bianchini, Prošpera Vitaljević (Vidali) i Benedikta Lucić, dakle sve Hvarke.

Gradnja sadašnje samostanske crkve započela je 1675. g., a potrajala je do početka 18. stoljeća. Stara crkva i dalje je postojala kao poseban prostor u sklopu samostana, a srušena je sredinom 19. st., kada je na njenom mjestu sagrađena ženska pučka škola. Crkva je kroz 18. st. opremljena drvenim oltarima. Na glavnom je prikaz titulara samostana sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata ispod Bogorodice s Djetetom, a sa strane titulara su još benediktinski sveci Placid i Mauro. Autor slike je Liberale Cozza, 1790. godine. Pokrajnji oltar posvećen je sv. Alojziju Gonzagi, a na slici je prikazana proslavljena Bogorodica, lijevo uz titulara sv. Benedikt, a desno od Gospe sv. Dujam te klečeći sv. Skolastika. Ispod Bogorodice naslikan je jedan anđeo, a u desnom kutu je lik donatora.⁸⁶ Naslikao ju je Vicko (Vincenzo) Pellegrini 1777. godine. Južno od glavnog oltara na zidu nalazi se slika A. Michielija Vicentina iz 17. st., koja je prije krasila strop crkve. Prikazuje Raspetog sa Bogom Ocem i Duhom Svetim u obliku golubice u gornjem dijelu, te likove Anđela čuvara, sv. Frane i sv. Didaka nad Čistilištem. Pretpostavlja se da je ova slika donesena iz nekog ukinutog franjevačkog samostana, možda rapskog. Crkva nikad nije imala grobove - prije gradnje gradskog groblja koludrice su bile pokapane u Katedrali, pred oltarom sv. Lucije i Agate.

⁸⁶ Pretpostavlja se da bi donator mogao biti jedan od hvarskih kanonika: Dujam Alviž Gargurić Kasandrić ili Ivan Geričić-Ghericeo.

Proslava 350. obljetnice hvarskog samostana benediktinki

Čipka od agave hvarskih benediktinki

Za francuske uprave početkom 19. st. samostan je spao na tek 3 redovnice, a 1826. samo na jednu - Viktoriju Dujmović, no uspio se održati. Godine 1846. započinje u samostanu djelovati ženska pučka škola. Godine 1886. g. ta škola je preseljena izvan samostana.

Sredinom 19. st. počinje i izrada čipke od agavinih niti. Čipka će proslaviti ime hvarskog samostana u svjetskim razmjerima, te je 28. rujna 2009. na sastanku Međuvladinog odbora za nematerijalnu baštinu održanog u Abu Dhabiju upisana na UNESCO-vu reprezentativnu listu nematerijalne baštine svijeta.

Za opstanak samostana posebno je zaslužna Terezija Obuljen. Rođena 7. 2. 1829. u Dubrovniku, krsnim imenom Marijeta, u samostan je ušla 1857., a vječne zavjete položila 1860. godine. Bila je samostanska opatica od 1863. do svoje smrti 1917. g., a ekonomski i duhovno je obnovila samostan. Prvo je uvela zajednički život sestara - do tada su živjele zasebno pod istim krovom. Godine 1868. djelovala je na Rabu, gdje je obnovila samostan sv. Andrije.⁸⁷ Od 1895. do 1903. gradila se nova samostanska zgrada. Od znamenitijih koludrica spominju se još Josipa de Caralipeo (Omiš, 1845.- Hvar, 1926.), učiteljica ručnog rada u ženskoj pučkoj školi, te dugogodišnja opatica Ivana (krsno Anđela) Tomaz (Motovun, 1876. - Hvar, 1964.), autorica samostanske kronike.

U sklopu samostana djelovao je i dječji vrtić od 1971. do 1986. godine. Stara govornica - „parlatorij“ samostana obnovila se 1985. g., sljedeće je godine u njoj

⁸⁷ Kada je madre Obuljen umrla na glasu svetosti, samostan je brojio 14 benediktinki. Pripisivali su joj i nadnaravne moći - prorekla je smrt biskupa Ilijića i pape Pija IX. te pad Napoleona III., a navodno je imala i moć bilokacije - dok je boravila na Rabu čudesno se pojavila u Hvaru i riješila neke poteškoće u samostanu.

3. svibnja blagoslovljena, a 4. lipnja otvorena za javnost zbirka samostana. Prvi postav uredio je dr. Anđelko Badurina. Zbirka pod imenom „Muzej Hanibal Lucić“ izlaže čipke, liturgijske predmete i ruho, etnografske predmete i umjetnička djela, od kojih treba istaknuti ikonu Gospe-dojiteljice (po predaji iz dote Terezije Obuljen), slike „Pietà“ iz 16. st. pripisanu Paolu Fiammingu (pretpostavlja se da je stajala na oltaru stare crkve), „Smrt sv. Josipa“ pripisanu Antoniju Arrigoniju (1664.-1730.)⁸⁸ te „Sv. Benedikta“ koju je potpisao Tertulliano Giangiacomo u Rimu 1877. godine.

Godine 1998. crkva je obnovljena, a 1999. g. postavljen novi kameni oltar prema puku, djelo Kuzme Kovačića. U oltaru su relikvije bl. Alojzija Stepinca. Na pjaceti pred crkvom je kip sv. Benedikta, rad fra Joakima Gregova iz 2001. godine. U vrijeme zaključenja ovog teksta (veljača, 2019.) u samostanu živi 6 redovnica.

Benediktinske opatice samostana sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata:

Vinka Bilinić 1664. - 1684. (1685. vakancija zbog smrti Bilinićeve)
 Prospera Vidali 1685. - 1688.; 1692. - 1695.;
 Mihaela Leporini 1688. - 1692.; 1696. - 1699.; 1717. - 1720.
 Benedikta Lučić 1695. - 1696.; 1702. - 1705.; 1708. - 1711.; 1714. - 1717.;
 1723. - 1725.
 Magdalena Bianchini 1699. - 1702.; 1705. - 1708.; 1711. - 1714.; 1720. -
 1723.; 1725. - 1729.
 Gabriela Hektorović 1729. - 1732.; 1741. - 1745.; 1747. - 1750.
 (Marija) Stela Vidali 1733. - 1735.; 1739. - 1741.
 Jerolima Hektorović 1735. - 1738.
 Anđela Lupi 1745. - 1747.; 1759. - 1762.; 1765. - 1767.
 Perina Antonija Španić 1750. - 1753.; 1757. - 1759.; 1762. - 1765.; 1772. -
 1774.
 Ana Hektorović 1754. - 1756.; 1768. - 1771.; 1778. - 1780.; 1786. - 1789.
 Hijacinta Boglić 1774. - 1778.; 1783. - 1786.; 1792. - 1817.
 Tereza Hektorović 1780. - 1783.
 Roza Barbis (Barbić) 1789. - 1792.
 Benedikta Rinaldi “presidente” 1817. - 1825.
 Viktorija Dujmović vikarica 1826.; „presidente“ 1829. (tih je godina sama u
 samostanu); opatica 1833. - 1836.

⁸⁸ Radoslav Tomić, O slikama Antonija Arrigonija u Kotoru i Hvaru, *Kolo* 2/2001., Zagreb.

Ana Galešić 1836. - 1846.
Benedikta Armanno 1847. - 1853.
Antonija Vučetić "presidente" 1853.; opatica 1854. - 1856.
Tereza Bossi 1856. - 1860.
Gertruda Tombolani vikarica 1860.; opatica 1861. - 1863.
Tereza Obuljen 1863. - 1917.
Benedikta Maričić 1917. - 1920.
Ivana Tomaz 1920. - 1926.
Benedikta Maričić 1926. - 1932.
Ivana Tomaz 1932. - 1961.
Alojzija Budrović 1961. - 1998.
Metilda Oreč 1998. - 2010.
Ana Vukas 2010. -

Literatura:

- Biličić, Vid, O mogućnostima ranokršćanskih nalaza na otoku Visu, *Hrvatska zora* 7/IV, 1994., 12-14.
- Bogišić, Baltazar - Jireček, Konstantin, *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272.*, Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium IX., Zagrabie, 1904.
- Bracanović, Joško, Poliptih sv. Luke i ostali kameni reljefi uz mala vrata, *Kruvenica* 18, 30-32.
- Bracanović, Joško, 350 godina benediktinskog samostana sv. Ivana Krstitelja i Antuna opata, *Kruvenica* 28, travanj 2014., 8-12.
- Bučić, Remigije, Santa Maria de Lesna - prva stolna crkva hvarska, *VAHD* LII, 1950.
- Bulić, Frane, Sigillo dell' abbate di s. Maria de Hvare a Cittavecchia, *BASD* XXIX, 1906.
- Bužančić, Radoslav, Srednjovjekovna pregradnja crkve sv. Stjepana u Pučišćima, *PPUD* 38, 1999-2000., 107-128.
- Ciccarelli, Andrija, *Zapažanja o otoku Braču - Povijesni prikaz Pučišća*, pr. V. Gligo, Supetar, 2008.
- Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije - Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (CD), sv. II, Zagreb, 1904.; III, 1905., V, 1907; VI, 1908.; VIII, 1910.; IX, 1911.; X, 1912.; XII, 1914.; XIII, 1915.; XIV, 1916. (ur. Tadija Smičiklas /II-XIV/, Marko Kostrenčić /XII-XIV/, Emilij Laszowski /XII/).
- Domančić, Davor, Srednji vijek, *Kulturni spomenici otoka Brača (Brački zbornik 4)*, Supetar, 1960.
- Due Lettere dell' Ecc:te D:^fD:ⁿ Antonio Caramaneo, e di D:ⁿ Luca Cuglis sulla Antichità

- di Lissa, e di Comisa - 1716., Kaptolski arhiv u Hvaru, XV., 14, Skica povijesti Hvara i biskupije od don Kuzme Vučetića.
- Farlati, Daniele, *Hvarski biskupi*, prev. K. Lučin, Split, 2004.
- Farlati, Daniele, *Illyricum sacrum*, III, Venetiis, MDCCLXV.
- Fisković, Cvito, Spomenici otoka Visa od IX do XIX st., *PPUD* 17/1968.
- Gulin, Ante, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb, 1998.
- Huljev, Ivica, *Komiške crkve i njihove umjetnine - vodič za samostalno razgledavanje*, Komiža, 2014.
- Jelinčić, Kristina, *Topografija rustičnih vila na otoku Braču*, magistarski rad, mentor prof. dr. sc. Robert Matijašić, Zagreb, 2005., 42, 73.
- Jutronić, Andre, Petar Dominis o zakopanom bračkom blagu, *Slobodna Dalmacija*, 2. 10. 1954.
- Katić, Miroslav, Crkva sv. Silvestra na Biševu, *Hrvatska zora* 17/18, Vis, 1997., 12-13.
- Kirigin, Branko - Milošević, Ante, Svetac, *Arheo* 02/1981., Ljubljana.
- Kirigin, Branko, *Palagruža - Diomedov otok*, Split, 2012.
- Kolumbić, Mirjana, Jedinstvena čipka od niti agave hvarskih benediktinki, *PPOH* XIII., 2017., 197-215.
- Kovačić, Joško, *Zapisi o crkvama u Hvaru*, ciklostil, Hvar, 1982.
- Kovačić, Joško, Sveta Marija od Lisne - Gospa Karmelska, 1., *Život Crkve* 4/I/1989, (4-5); 2. 5/I/1989., (4-5); 3. 6/I/1989., (4-5), Hvar.
- Kovačić, Joško, Palagruža od 12. do 20. stoljeća, *PPOH* X/1998., 39-47.
- Kovačić, Joško, Tri stara hvarska pečata, *PI* 163/1999.
- Kovačić, Joško, Bilješka o dvjema /?/ ranokršćanskim crkvama na Braču, *Bračka Crkva* 1/42/1999., 11
- Kovačić, Joško, Pretpovijest hvarske katedrale, *Kruvenica* 14/2010.
- Kovačić, Joško, Razvoj grada i luke Hvara kao vojnog i pomorskog središta, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 25, Split, 2012.
- Kovačić, Joško, Sv. Ivan Krstitelj u Gradu, *Kruvenica* 40, travanj 2017., 19-21.
- Kovačić, Vanja, Ranokršćanska crkva u Stipanskoj luci kod Pučišća, *PPUD* 38, 1999-2000., 89-105.
- Kužić, Krešimir, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.*, Split, 2013.
- Ljubić, S., *Listine o odnošajih južnoga slavenstva i Mletačke republike*, I, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium I., 1868., 150.
- Ljubić, S., *Statuta et leges... civitatis et insulae Lesinae*, MSHJSM III, Zagrabiae, 1882-3.
- Mardešić, Andrija Vojko, *Povijesna zrnca o otocima Viškog arhipelaga*, knj. I, Vis, 1993.
- Mardešić, Andrija Vojko, Monaške zajednice na Palagruži, *Palagruža - jadranski dragulj*, Split-Kaštela, 1996.
- Mardešić, Andrija Vojko, Nešto o pustinjačkim i samostanskim nastambama na otocima

- viškog arhipelaga, *Hrvatska zora* 31/XI/2002., 8-11; 32/XI/2002., 7-8; 33/XI/2002., 16-18.
- Mardešić, Andrija Vojko, *Povijesna zrnca o otocima Viškog arhipelaga*, knj. II, Vis, 2001.
- Margetić, Lujo, Neka pitanja Povaljske listine, *Archaeologia Adriatica* 11/2008., 611-621.
- Novak, Grgo, *Hvar*, 1924.
- Novak, Grgo, Otok Vis u srednjem vijeku, *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 3/1954.
- Oreb, Marin, Papa Aleksandar III. na Visu, *Adrias* 4-5/1994.-1995.
- Ostojić, Ivan, *Benediktinska Opatija u Poveljima na Braču*, Split, 1939.
- Ostojić, Ivan, Benediktinski samostan u Poveljima na Braču, *Život s Crkvom* 4-5/V/1939. (*Sv. Benedikt i njegovo djelo*)
- Ostojić, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I., Split, 1963.; II., 1964.; III., 1965.
- Paduan, Iva, Konzervatorsko-restauratorski zahvat na reljefu lunete s portala crkve sv. Ivana, *Kruvenica* 43, prosinac 2017., 34-35.
- Petrić, Nikša, Palagruža (Pelagosa) - arheološki most Jadrana, *Arheološki pregled* 17/1975, 171-173.
- Petrić, Nikša, O sjedištu Hvarske biskupije osnovane 1150. godine, *Kruvenica - List župe sv. Stjepana Hvar* 11/2009.
- Piteša, Ante, Istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta kod crkve sv. Nikole u Dolu i sv. Marije u Poselju (Velom Selu) na otoku Visu, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 98, 2005., 213-241.
- Povaljski zbornik* 1., Povelja, 2007.
- Prodić, Vicko, Kronika otoka Brača (pr. Josip Posedel), *Legende i kronike*, Split, 1977.
- Putanec, Valentin, Tekstološki i jezični problemi u Povaljskom kartularu (1184-1250), *Slovo* 14/1964., 101-109.
- Rački, Franjo, Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526 - 1533. (nastavak, 1532), *Starine* XXI/1889., 133-183.
- Spomenica župe sv. Jeronima Pučišća (1566.-2016.)*, Pučišća, 2016.
- Šerić, Neven, *Biserna ogrlica - Pučinski otoci srednjeg Jadrana*, Split, 2006.
- Trogirski spomenici: Dio I. Zapisnici pisarne općine Trogirske*, prepisao i uredio Miho Barada, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 45, Zagreb, 1950.
- Tomić, Radoslav, O slikama Antonija Arrigonija u Kotoru i Hvaru, *Kolo* 2/2001., Zagreb.
- Vojnović, Ivo, Vis - crkva sv. Jurja, *Hrvatska zora* 23/VII, 1999., 6-9
- Vrsalović, Dasen, *Povijest otoka Brača (Brački zbornik 6)*, Supetar, 1968.

Joško Bracanović

BENEDICTINE MONASTERIES IN THE TERRITORY
OF BISHOPRIC OF HVAR

Summary

In the territory of Bishopric of Hvar - islands of Hvar, Brač and Vis with surrounding islets - one can with certainty confirm the existence of five Benedictine monasteries from 11th to the 15th centuries: those of St. Silvester's on Biševo, St. Andrew's on Svetac, St. Nicholas' in Komiža, St. Mary's in Hvar and St. John's in Povlja. The probable ones are St. Stephen's in Pučišća and St. Lawrence's in Lovrečina near Postira.

From the 13th century on the Benedictines were gradually superseded by the newly founded mendicant orders, Due to very scant historical sources, many circumstances of Benedictine past in this Bishopric remain uncertain. Monasteries in Komiža, on Svetac and in Povlja managed to survive, if only nominally, up to the 19th century, but under commendatory abbots who were diocesan priests.

The still extant nunnery, St. John the Baptist's and St. Anthony the Abbot's in Hvar, the unique female Benedictine community in the Diocese, was founded only in the 17th century.

Two bishops of Hvar - Luke (1325-1337) and Lawrence Michaelis (1473-1486) - belonged to the Benedictine order, as well as father Martin Kirigin, native of Mirca on the island of Brač (1908-2001), who helped to revive the male branch of the Order, founding again the monastery of Čokovac, the only (excluding the nunneries) existing in Croatia.

(Translation: Joško Kovačić)